

აჭარის ხის მხატვარის ტრადიციული დეკორი და მხატვრული შემკულობის ფორმები

კედლის სიბრტყის ერთიანი ნააზრვეის თხრობითობი-სათვის შემოქმედ ოსტატებისთვის ორნამენტი უნივერსა-ლური მიგნება და ერთგვარი კანონზომიერებაა. სხვადასხვა მოტივთა სახეებს საუკუნეების განმავლობაში შემუშავებუ-ლი სქემები უდევს საფუძვლად. მხატვრული ზემოქმედება და სიცოცხლისუნარიანობა ორნამენტს დღევანდელ რეა-ლობაშიც მკვეთრად გამოხატული აქვს. ორნამენტი ხშირად ემსახურება არქიტექტურული ფორმების აქცენტირებას, ფასადის თუ ინტერიერის მხატვრულ კომპოზიციაში იგი სრულუფლებიანი კომპონენტი ხდება, რომელიც გამდიდრე-ბულია მთელი რიგი დეკორატიული მოტივების ნაირფეროვ-ნებით. აღსანიშნავია, რომ ხშირად ორნამენტში გრაფიკული სანყისი დომინირებს, რომელიც აძლიერებს მის სკულპტუ-რულ მეტყველებას.

მეცნიერებაში გამოთქმულია მოსაზრება იმის შესახებ, რომ სიმბოლური ნიშნების გაჩენა, რომელიც ორნამენტში გვხვდება, ნატურალურ გამოსახულებათა სტილიზაცია თუ კომპოზიციურ სქემათა აღმოცენება, განყენებული აზროვ-ნების განვითარებაზე მიგვანიშნებს, რადგანაც ასეთ შემ-თხვევაში გამოსახება არა ერთი რომელიმე კონკრეტული მოვლენა ან საგანი, არამედ საერთო შეხედულებანი მოვლე-ნებსა და საგანთა კატეგორიაზე. სიმბოლური გამოსახულე-ბანი თავის თავში გულისხმობს აბსტრაქტულ აზროვნებას. სიმბოლო, როგორც რაიმე განზოგადებული შინაარსით დატვირთული ნიშანი, აღმოცენდება გარკვეულ დროს. ამ პე-რიოდში მისთვის ძირითადია ისეთი მახასითებლები, რომლე-

ბიც წარმოსახავენ მოვლენის უმთავრეს თვისებებს. მაგალითად, გრაფიკულად მარტივადაა შესრულებული უძველესი ჯვრები, წრეები, მაგრამ მათი საშუალებით გადმოიცემა უმთავრესი: ქვეყნიერების ოთხი ძირითადი მხარე, ციკლურობა და ბრუნვა. ეს ნიშნები უკვე დატვირთული არიან სემანტიკური მნიშვნელობით. დროთა განმავლობაში სიმბოლოში ასახული იდეა ან მოვლენა საზოგადოებისთვის არააქტუალური ხდება და იცვლის შინაარსს, იგი დატვირთულია მხოლოდ მხატვრული ფუნქციით და იძენს ესთეტიკურ ღირებულებას. დაკვირვებამ აჩვენა რომ, სიმბოლური აზროვნების ფორმები არ ისაზღვრება რაიმე ტერიტორიული თუ ეთნიკური ჩარჩოებით, მათ შორის გარეგნული განსხვავება მხოლოდ სტილისტური და კომპოზიციური ნიშნებით განისაზღვრება. ასახული იდეების სამყარო უნივერსალურია. მაგალითად, ჯვრის სახვადასხვა ვარიანტი არქაულ ხანებში კოსმოგონიური შინაარსისაა, შემდგომ იქცევა ქრისტიანულ სიმბოლოდ, საბოლოოდ კი მხოლოდ მხატვრულ ღირებულებას ინარჩუნებს.

საქართველოში სიმბოლოები გამოისახებოდა სათავსებზე, საცხოვრებლებზე, ავეჯზე, რიტუალურ ნამცხვრებზე, სამოსზე, როგორც საკრალური ნიშანი. დროთა განმავლობაში ყოფაში აღარ იციან გამოსახულების კონკრეტული სიმბოლური მნიშვნელობა, მაგრამ სიმბოლო-ნიშნებს მაინც ტრადიციულ ადგილზე და გარკვეულ დროს გამოსახავენ. სიმბოლური ნიშნები გენეტიკურად, უნივერსალური შინაარსით ვრცელდებოდა. სიმბოლური შინაარსის კვლევისას, ასევე გასათვალისწინებელია ამ ძეგლთა სოციალური და სარწმუნეობრივი ასპექტები. სიმბოლო-ნიშნები კოსმოგონიურ-რელიგიურ შინაარსს ატარებს, სადაც არეკლილია საზოგადოების შეხედულებები გარე სამყაროზე და მისი კავშირი სოციალურ გარემოსთან.

აჭარის მუსლიმანურ საკულტო ნაგებობათა ორნამენტული სიმბოლიკის საკითხი უშუალოდაა დაკავშირებული აჭარის ისტორიულ წარსულთან.

აჭარის მოსახლეობის ისლამიზაციის პროცესი XIX საუკუნის 30-იანი წლებიდან დაჩქარდა. მიუხედავად აღნიშნულისა, სამხრეთ საქართველოს, მათ შორის აჭარის მოსახლეობის დიდი ნაწილი ცდილობდა ფარულად მაინც შეენარჩუნებინა ქრისტიანული რწმენა.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ქრისტიანული აღმსარებლობის ტრადიციულობის შესახებ არაერთი ისტორიული ცნობა არსებობს. XIX საუკუნის მრავალი მოგზაური თუ მკვლევარი მიუთითებდა აჭარაში ქრისტიანობის „ძლიერ და მკაფიო კვალის“ შემონახულობაზე. აჭარაში ფარული ქრისტიანების არსებობის შესახებ აღნიშნავდნენ: დ. ბაქრაძე, ზ. ჭიჭინაძე, ა. ფრენკელი, ა. ხელაია და სხვები.

აღნიშნულ რეგიონში ქრისტიანობის კვალი დიდხანს შემორჩა მატერიალური კულტურის ნაშთების სახით (ქვა ჯვარები, ნაეკლესიარები), ხოლო ქრისტიანულ საეკლესიო ნორმათა რიტუალიზებული ფორმები შეერწყა ტრადიციულ კულტურას, რაც თავს იჩენდა ხალხურ რწმენა-წარმოდგენებში, დღესასწაულებში, ჩვეულებებში, ფოლკლორში. ხაზგასასმელია, აგრეთვე, აჭარაში წარმოდგენილი ქრისტიანული ტოპონიმის სიუხვე.

აჭარაში წარმართული, ქრისტიანული და ისლამური სიმბოლოების თანაარსებობა განაპირობა შედარებით გვიან ისლამის გავრცელებამ. მძიმე ისტორიული ვითარების მიუხედავად, აჭარის მოსახლეობამ შესძლო, უცხო ეთნიკური ელემენტისთვის ეროვნული კულტურული ფასეულობები დაეპირისპირებინა და ამით ეთნიკური ცნობიერება გადაერჩინა. ზემოთ თქმულის ერთ-ერთ გამოხატულებად მეჩეთის ინტერიერში დაცული ორნამენტი შეიძლება მივიჩნიოთ.

აჭარაში მეჩეთის ინტერიერში ტრადიციული ხეზეკვეთილობის ისეთი ნიმუშები გვხვდება, როგორიცაა მზებორჯღა-

ლი, ვარდული, „წმინდა ჭურჭელი“ (თასი, დოქი), სიცოცხლის ხის მოტივი და სხვა. მეჩეთები ორნამენტის ფორმათა მრავალგვარობით გამოირჩევა, ხშირად გვხვდება სხვადასხვა ფორმის ხვეულები, წნულები, მრავლადაა წარმოდგენილი სხვადასხვა ფორმის ვარდულები, რომელთა შორის ოთხფურცლიანი ვარდულებიც შეიმჩნევა. მცენარეული და გეომეტრიული სტილის ჩუქურთმათა კომპოზიციური ერთიანობა მთლიანობაში საოცარ ჰარმონიას ავლენს და ქართული ხეზეკვეთილობის ტრადიციულ იერსახეს ატარებს.

მეჩეთებზე ქართული ჩუქურთმის გამოყენებას ისე, რომ მას არ გამოეწვია მუსლიმანური კულტმსახურების წარმომადგენელთა გაღიზიანება, ხშირად ორნამენტის უნივერსალურობა განსაზღვრავდა.

ტრადიციულ ხეზეკვეთილობაში შენარჩუნებული ნიშან-სიმბოლოები ეროვნული ფასეულობების გამოხატულებად იქცა. დროთა განმავლობაში კი, ყოველივემ ქვეცნობიერი ხასიათი მიიღო, მაგრამ ნიშანდობლივია, რომ ხეზეკვეთილობის ქართული ხალხური ნიმუშები ყველა შემთხვევაში ღრმად ტრადიციული დარჩა.

აჭარაში ხის ან ქვის საძირკველზე აღმართული ხის მეჩეთები თითოეული სოფლის ცენტრალურ და გამორჩეულ ლანდშაფტურ გარემოშია ჩანერილი. გადმოცემის მიხედვით, სწორედ ამ ადგილებში ადრექრისტიანული ეკლესიები იდგა, რის გამოც სოფლის მოსახლეობაში მრავლადაა დამკვიდრებული ტოპონიმები: ნაკლესიარი, ნასაყდრალი, ნაქილისვარი (თურქ. ქილისე-ეკლესია).

ხის მეჩეთების ვიზუალური მხარე თავისი უნიკალური ფორმის და ორგანულად გათავისებული გარემოს ურთიერთქმედებით რეგიონალური არქიტექტურის ნიშნებს ავლენს. ჯამეს შენობის პირველი სართულის სივრცეში შეჭრილი სვეტებიანი აივანი ყოველთვის შესასვლელი ფასადის მხარესაა მოქცეული. ჯამეს აივნის ჩუქურთმიანი სვეტებითა და კარებით ინყება მნახველზე ემოციური ზეგავლენის მოხდენა.

უფრო ძლიერი ემოციური გავლენის სფეროდ რჩება ინტერიერი, სადაც გაფორმების მთელი შესაძლებლობანია გამოყენებული და ხეზე კვეთილობის საუკეთესო ნიმუშებია წარმოდგენილი. უნდა აღინიშნოს, რომ გვხდება ჯამეები დეკორატიული ხასიათის, საწესჩვეულებო და რწმენა-წარმოდგენების ნიშნების გამომხატველი მორთულობით.

ხის საკულტო ნაგებობათა ექსტერიერისათვის დამახასიათებელია სახურავის კარნიზის არშიების, სართულთაშორის მდებარე თავხის შემკულობა. აივნის მოაჯირი ხშირად დამშვენებულია წრიული რიკულებით ან პროფილირებული აჟურული სახეებით. ყველაზე დიდი ყურადღება კარების დეკორს ეთმობა. საკულტო ნაგებობების როგორც ცალი, ასევე წყვილფრთიანი კარები, შემკულობის ფორმისა და შინაარსის მიხედვით, ნაირგვარია. იგი ძირითადად მცენარეული (სიცოცხლის ხე, ფოთოლი, ყვავილი, ყლორტი, კვირტი, ვაზის მტევანი, ბროწეულის ნაყოფი), გეომეტრიული (სამკუთხედი, ზიგზაგი, წნული, წრე, ნახევარწრე, ჯვარი და სხვა), ასტრალური (გასხივოსნებული მზე, ბორჯღალი, მზის ბორბლისებური დისკო, ვარსკვლავი და სხვა) მოტივისაა.

აჭარაში ხის ჯამეების ორნამენტირებული ჭერი, გუმბათოვანი, გვირგვინისებური ან ბრტყელზედაპირიანი ფორმითაა წარმოდგენილი. ზოგიერთი გუმბათი (აგარის, ცხმორისის, პაქსაძეების, დანისპარაულის, ნიგაზეულის, ჭვანას) თეთრ ფონზე ზეთის საღებავებით სხვადასხვა ფერებითაა მოხატული. ისინი შემკულია მცენარეული, გეომეტრიული და ასტრალური მოტივებით. გვირგვინისებური ჭერის შემკულობაში გვხვდება მცენარის სტილიზებული ფოთლები, ასტრალურ მნათობთა სიმბოლოები, წყვილ შ-სებურ ელემენტისგან შემდგარი გულისებრი კონფიგურაციის მქონე ფიგურები, რკალები, ტალღისებური სწორი და ზიგზაგისებური ხაზები, ვარდულები და სხვა. ბრტყელზედაპირიანი ჭერი (ქიძინიძეების, გოგაძეების, ჯაბნიძეების, ხოხნის, ხიხაძირის) შედარებით სადა შემკულობით ხასითდება. იგი მოკლე-

ბულია კომპოზიციურ და კონსტრუქციულ სირთულეებს. მასზე ვხვდებით გეომეტრიულ და მცენარეულ სახეებს.

მუსლიმანურ საკულტო ნაგებობებს გააჩნიათ სპეციფიკური რიტუალური დანიშნულების ადგილები ინტერიერში – მიჰრაბი, მინბარი, ქურსი, რომელიც ასევე მორთულია სხვადასხვა დეკორატიული მოტივებით.

აჭარაში ხის საკულტო ნაგებობების – ჯამეების, მათი მშენებელი ლაზი და აჭარელი ოსტატების წარმოჩენისათვის აუცილებელია დეკორატიული საქმიანობის სამყაროში უფრო ღრმად ჩანვდომა და გააზრება. ნიშნეულია, რომ სწორედ ამ დიაპაზონის, ცალკეულ სიუჟეტებსა და სახეებში ვლინდება რწმენა-წარმოდგენებისა და წეს-ჩვეულებების ელემენტები, რომელიც ქართულ ტრადიციებთან ღრმად დაკავშირებული ფენომენია.

აჭარაში მუსლიმანური საკულტო ნაგებობის შემკულობაში ქართული ხალხური ხუროთმოძღვრული ტრადიციების შემონახულობა მრავალი კონკრეტული მონაცემით დასტურდება. ზოგადად აღსანიშნავია ის, რომ ჯამეებში მცენარეული ორნამენტები დიდი სიჭარბით გამოირჩევა, ვიდრე სხვა მოტივის სახეები. თუ პარალელს გავავლებთ ისლამური ქვეყნების ხელოვნებასთან, ბუნებრივია, გარკვეული ცვლილებებით დავინახავთ, რომ ისლამურ კულტურაში უფრო მეტად გეომეტრიული ფიგურებისგან შემდგარი კომპოზიციური ნახაზი სჭარბობს.

საინტერესოა მიმოვიხილოთ ისლამურ კულტურაში ორნამენტის აღქმისა და გააზრების პრინციპები.

ორნამენტი წამყვანი მხატვრული ფორმაა ისლამურ სამყაროში და აღწევს სახვითი ხელოვნების ყველა სფეროს. იგი წარმოადგენს ერთ მთლიან მხატვრულ სისტემას. მუსლიმანური მხატვრული კულტურის მთლიანობა თავდაპირველად დაეფუძნა ფასეულობებს, რომლებმაც განსაზღვრა მათი ერთობა, პირველ რიგში ეს ისლამური ცივილიზაციის საფუძვლებია – ყურანი, ისლამის იდეოლოგია და არაბული

ენა. ამის შემდეგ მასზე დაფუძნებული მუსლიმანური ფილოსოფია, მეცნიერება, ლიტერატურა და ხელოვნება. ასევე მნიშვნელოვანია იმ სხვა ცივილიზაციათა ნვლილი, რომლებიც შედიოდა ისლამურ სამყაროში, ურთიერთქმედებდა და ახდენდა გავლენას. მუსლიმანური ხელოვნების მთლიანობა განპირობებულია აგრეთვე ლინგვისტიკით – არაბული დამწერლობითა და ენით.

VII-VIII საუკუნეებიდან კალიგრაფია დიდ როლს თამაშობს მხატვრული ფორმის ერთიანობის ჩამოყალიბებაში, რომელმაც ორნამენტში ყველაზე მრავალფეროვანი გამოხატულება მიიღო. ერთ-ერთი თვისება, რომელიც ნათლად გამოხატული, ეს არის დაურღვეველი, სულიერი კავშირი ორნამენტულ ქარგებს შორის, როგორც გაფორმებასა და მორთულ ნივთებს შორის, რომელიც შეესაბამება ორმაგი ერთობის პრინციპს. ორნამენტი ის კონცეპტუალური ხიდია, რომლითაც შესაძლებელია ისლამური ხელოვნების ნაწარმოების ესთეტიკური შინაარსის გაგება. ორნამენტი ყოველთვის დიდ როლს თამაშობდა ისლამური ხელოვნების ყველა დარგში. მათ შორის არქიტექტურაში. ინარჩუნებდა თავის მნიშვნელობას, პირველადობას, განვითარების ყველა ეტაპზე. ნიმუშების ნახაზების ხასიათი, რომელიც ამკობს ნებისმიერ ძეგლს (კედელს თუ ფურცელს) წარმოადგენს მუსლიმი მხატვრის შემოქმედებით პროცესს. შეიძლება ითქვას, რომ ორნამენტმა თავიდანვე დაიკავა წამყვანი ადგილი ისლამური ხელოვნების სისტემაში და იქცა იმ შემოქმედებით დიაპაზონად, სადაც მხატვარს შეეძლო გამოეფლინა თავისი იდეები და მხატვრული ხედვა.

ისლამური ორნამენტის ევოლუცია სხვადასხვაგვარია, იგი დამოკიდებულია კონკრეტული რეგიონის მხატვრულ ტრადიციებზე, მატერიალურ რესურსზე და იმ ეპოქის გემოვნებაზე, რომლის ნიმუშსაც წარმოადგენს იგი. მაგალითად: გეომეტრიული ვარსკვლავის ორნამენტი, რომელიც XII საუკუნეში ფატიმიანთა ეპოქაში ეგვიპტეში ვრცელდება,

ასევე გავრცელდა ჩრდილოეთ აფრიკაში და ანდალუსიაში, როცა აღმოსავლეთ ერაყში, ირანში და აზიაში გავრცელებული იყო აყვავებულ მცენარეთა ფორმები. შუა საუკუნეებში ისლამური ორნამენტი წარმოადგენს ეპოქის ესთეტიკური ხედვის დამადასტურებელ საბუთს.

ისლამურ ეპოქაში შეიქმნა ორნამენტის მთავარი პრინციპები ფორმათქმნადობის, სტრუქტურულობის, მხატვრული ხასიათის სისტემის, რომლის ევოლუციას არა აქვს დასაწყისი და დასასრული და იგი მისდევს ისლამური პრინციპების განვითარებას. ამ პრინციპებზე დაყრდნობით მხატვრები ქმნიდნენ სხვადასხვაგვარ ფორმებს და კომპოზიციებს, რომლებიც მუდამ განმსჭვალული იყო რელიგიური იდეებით და სწორედ ამ პრინციპმა განსაზღვრა ორნამენტის ესთეტიკურობის განსაკუთრებულობა.

აჭარის ჯამეებზე გამოსახული მცენარეული სახეები შესრულების ტექნიკის მიხედვით ორ ჯგუფად შეიძლება დავყოთ. პირველს ეკუთვნის ხის ზედაპირზე ნაკვეთი მხატვრული მოტივები, ხოლო მეორეს – ცალკე დამზადებული ხის ფირფიტები და შემდეგ დამაგრებული ზედაპირზე.

ჯამეების ორნამენტული მორთულობის კოლორიტული გამა წითელი, ყვითელი, ლურჯი, მწვანე, ყავისფერი, თეთრი და შავი ფერისგან შედგება. ფერების განლაგება, როგორც მკვლევარი ჯემალ ვარშალომიძე აღნიშნავს, პირობითია, რადგანაც ისინი არ ემყარება გარკვეულ კანონზომიერებას. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ფერთა გამაში ყოველთვის ნათელი ფერები სჭარბობს. ხის ზედაპირდამუშავებული რელიეფის გადაღებვით განპირობებულია შუქ-ჩრდილის ნაირსახეობა, ფერთა თამაში, მუქი და ღია ტონების მონაცვლეობა, რაც საკმაოდ საინტერესო მხატვრულ ეფექტს ქმნის.

მცენარეულ ორნამენტში საყურადღებო ადგილი უჭირავს სიმინდის, ვაზის, ბროწეულის გამოსახულებებს. საინტერესოა, რომ სიმინდის გამოსახულებასთან დაკავშირებით შემდეგი მოსაზრება არსებობს: „აღნიშნული საკულტო ნაგე-

ბობანი ლაზი ოსტატების მიერ არის აგებული და ნახატებიც მათივე შესრულებული. ეს გარემოება გვაფიქრებინებს, რომ საკულტო ნაგებობებზე სიმინდის მცენარის გამოსახულება აჭარაში მოგზაურ ლაზ ხუროთა ემბლემას წარმოადგენდა“ (ვარშალომიძე, 2007: 433). ცნობილია, რომ აჭარაში და საერთოდ, საქართველოში სიმინდის გავრცელების საქმეში გარკვეული წვლილი აქვთ შეტანილი ლაზ ხუროებს (სიმინდის გამოსახულება გვხვდება ასევე ლაზურ სამოსზე), რომლებიც მათ მიერ აგებულ საკულტო ნაგებობაზე ემბლემად სიმინდთან ერთად ზოგჯერ გემსაც გამოსახავდნენ, როგორც მათი შრომა-საქმიანობის დამახასიათებელ მთავარ სიმბოლოს. მსგავსი მხატვრული ფორმის შექმნის ტრადიცია ისლამურ ქვეყნებშიც გვხვდება, გარკვეულ მმართველ დინასტიებს მათი ნიშან-სიმბოლოები შემოაქვთ ორნამენტულ ქარგაში, რაც საინტერესო მხატვრული სახის გარდა, გარკვეულწილად, ეპოქის მოთხოვნების გამომხატველია. მაგალითად, ოტომანების პერიოდში გავრცელებული მცენარე ტიტა.

საკულტო ნაგებობებზე დადასტურებულია ასევე ბრონეულის ფოთლის, ყვავილის და ნაყოფის გამოსახულება. მაგალითად, დღვანისა და ჯაბნიძეების ჯამეებზე. ბრონეულის ხალხური გააზრება და მისი სემანტიკა ბუნებრივია, მივიწყებულია, იგი არსებობას განაგრძობს როგორც მზა მხატვრული სახე. ეს მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რადგან მზა მხატვრული ფორმები ხშირად სწორედ ქრისტიანული ფესვებიდან ან უფრო ღრმა წარმართული ეპოქიდან იღებს სათავეს.

მუსლიმანურ საკულტო ნაგებობათა ინტერიერის შემამკობელ დეკორში გვხვდება ასევე ხეზე ამოკვეთილი ან ზეთის საღებავით მოხატული ვაზის ორნამენტი. იგი უმთავრესად წარმოდგენილია მტევნის სახით, რომელსაც ზოგჯერ ახლავს მიმოხვეული ღერო და ფოთლები. ყურძნის მტევნები სხვადასხვა ფორმისა და სიდიდისაა, რაც შესაძლოა ვაზის სხვადასხვა ჯიშს გამოხატავდეს. ვაზის მტევნებით შემკულია თხილვანის, ღორჯომის, აგარის, ჯაბნიძეების, მახალა-

კიძეების, დღვანის, გულების, ზუნდაგის, ხოხნის ჯამეები. ყურძნის გამოსახულების განსაკუთრებული სიუხვე სოფელ დღვანის ჯამეს ინტერიერში აღინიშნება. აქ ვაზის მტევანი არა მარტო რელიეფურადაა ამოკვეთილი, არამედ კედლებზე ზეთის საღებავითაც არის მოხატული. რელიეფურად გამოკვეთილი ყურძნის მოზრდილი მტევნები გამოსახულია მინბარზე, ხოლო უფრო მეტი რაოდენობით ფერწერულადაა შესრულებული შენობის შიდა კედლებზე. მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ საკულტო ნაგებობაზე ვაზის მტევნები მოხატულია მუსლიმანური რელიგიის მსახურის ხელით.

სოფელ გულების ჯამეს შესასვლელი კარი ორი ფრთისგან შედგება, სადაც ორივე კარზე ორნამენტია მოცემული. კარის ქვედა ნაწილზე ვაზი სახელურიან სურამია ჩაშვებული. სურას თავ-ბოლოზე კონცენტრირებული წრეები აქვს შემოვლებული. ნიშნეულია ის ფაქტიც, რომ ყურძნის მტევანს 7-7 ცალი მარცვალი აქვს (რიცხვი 7 ქრისტიანულ სარწმუნოებაში საკრალურია, საფიქრებელია ქვეცნობიერი გავლენა). მტევნებს ორივე გვერდით ხორბლის მარცვლისებური მოყვანილობის ვერტიკალურად და ჰორიზონტალურად განლაგებული სახეები ახლავს. ყურძნის მარცვლები თანაბარი სიდიდის და ფორმისაა. კარის ზედა მოჩუქურთმებულ ნაწილზე გამოსახული ვაზი დეკორატიული სურის გარეშეა წარმოდგენილი.

საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ვაზის გამოსახულება პირველად გვხვდება კარის გარე ზედაპირზე შესასვლელში. ამავე მოყვანილობის მტევნები ინტერიერშიცაა მინბარის კედელზე გამოსახული. საერთოდ, ჯამეს ექსტერიერისათვის ვაზის გამოსახვა იშვიათ გამონაკლისს წარმოადგენს.

ჯამეებზე ვაზის გამოსახვა იმდენად ნიშანდობლივია, რომ იგი უთუოდ კანონზომიერებას ემყარება. უდავოა, რომ მხატვარ-შემოქმედი ქრისტიანული სიმბოლიკით სარგებლობს, რაც საკმაოდ ორგანული ჩანს მისთვის (ქრისტიანულ

სამყაროში, ფსალმუნი: „მე ვარ ვაზი ჭეშმარიტი და მამაჩემი მევენახეა“, იოანე 15:21).

აჭარამ სხვა გამაჰმადიანებული პროვინციების მსგავსად, არამარტო მევენახეობა, არამედ მეურნეობის ამ დარგთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებებიც შემოინახა. გადმოცემის თანახმად, დიდ ცოდვად ითვლებოდა ვაზის მოჭრა, ასევე ვაზის გამხმარი ღეროს შეშად დანვა. აჭარაში მევენახეობა ფართოდ ყოფილა განვითარებული. ამას ადასტურებს მთელი რიგი ფაქტები. ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწე, მწერალი და მოგზაური თედო სახოკია წერდა, რომ 1894 წელს ქედაში 17 სახელწოდების ყურძენი ყოფილა გავრცელებული.

ყურანში ღვინო აკრძალულია, მაგრამ ყურძენი მოხსენიებულია, როგორც საუკეთესო ხილი სამოთხის აღწერისას დასახელებულ ხილს შორის.

აჭარაში მუსლიმანურ საკულტო ნაგებობათა შემკულობაში ვაზის გამოსახულების სიმრავლე უნდა მივიჩნიოთ ვაზის კულტთან დაკავშირებული ქართული ტრადიციების სახვით გამოხატულებად. ვაზის კულტმა ფართოდ ჰპოვა ასახვა ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლებზე, კერძოდ – ქრისტიანულ ხუროთმოძღვრულ ნაგებობებზე. ამ ტრადიციის გავლენა იმდენად ძლიერი და ღრმა იყო, რომ იგი აჭარაში მუსლიმანურ საკულტო ნაგებობებზეც აგრძელებს არსებობას. ვენახი იმ კულტურათა რიგს მიეკუთვნება, რომელიც მიუხედავად კუთხის ისტორიული ავბედიტობისა, მოსახლეობამ უწყვეტლივ შეინარჩუნა.

ძნელი საფიქრებელია, თუ როგორია შემოქმედებით პროცესში მყოფი ოსტატის მისწრაფების განსაზღვრა, მაგრამ ცხადია, რომ ქართული ხეზეკვეთილობის ბრწყინვალე ნიმუშები, რომლებიც მეჩეთებშია დაცული, ტრადიციული თარგის მიხედვით იგებოდა და ხელოვანის ხელში ახალ სიცოცხლეს იძენდა. ამ გზით ქართველი ხალხის კულტურული ღირებულებები ხშირად გაუცნობიერებლად, შინაარსობრივი

დატვირთვის გარეშე თუ მისი საკრალურ მნიშვნელობისგან დაცლილი, თაობიდან თაობაზე მემკვიდრეობით გადადიოდა.

აჭარის ჯამეებში ხეზე ამოკვეთილ მცენარეულ მოტივს მიეკუთვნება მცენარეთა დეკორატიული სახეები. მაგალითად: ქიძინიძეების (შუახევის რაიონი) ჯამეს კარზე და მინბარის კედლის შემკულობაში მცენარის სტილიზებული ყვავილები და ფოთლები გამოსახულია ვარდულებთან ერთად. მათი ერთობლივი ქარგით იქმნება ჯვარი. შესასვლელ კარზე მეტად საინტერესოდ ვითარდება ორნამენტი. წრეში ოთხი შროშანია მოცემული, რომელთა ერთმანეთის პირისპირ შეერთება ჯვრის ფორმას ქმნის. აღსანიშნავია, რომ შესასვლელი კარის ორნამენტული გაფორმება ყოველთვის ზედმინვენით სრულდებოდა მხატვარ-ოსტატის მიერ. ასეთივე ორნამენტებია ამოკვეთილი მანყვალთის ჯამეს მინბარის კედელსა და შესასვლელ კარზე, ასევე სოფელ მახალაკიძეების ჯამეს კარზე. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს გამოსახულებები ერთმანეთს არ იმეორებენ როგორც მზა სქემა. ორნამენტების ელემენტები მსგავსია, მაგრამ კომპოზიციური გადანწყვეტით განსხვავდებიან ერთმანეთისგან. მცენარეულ სახეებთან ერთად, უხვად ვლინდება მზის, მინისა და წყლის სიმბოლური ნიშნებიც. წყალი გადმოცემულია გეომეტრიული (ზიგზაგი, ტალღისებური, კლაკნილი) სახეებით, ასევე დოქით, წყლის სურა. წყლის, მინისა და მზის სიმბოლოებთან კავშირში მცენარე ნაყოფიერების კულტს განასახიერებს.

აჭარის ჯამეებზე, ისევე როგორც დასავლეთ საქართველოს სხვა კუთხეებში გავრცელებულ ნაგებობებზე, ხშირია მცენარე შროშანის გამოსახვის ტრადიცია, რომელიც ჯერ კიდევ ადრე ფეოდალური ხანის მატერიალური კულტურის ძეგლებზე გვხვდება. აღმოჩენილ ქვა-ჯვრებზე გამოსახული შროშანი აღორძინების და სიცოცხლის სიმბოლოდაა მიჩნეული (ქრისტიანულ ხელოვნებაში შროშანი ღვთისმშობლის სიმბოლოა). შეიძლება გავიხსენოთ ხანდისის სტელა, დათა-

რილებული VI საუკუნით, სადაც შრომანი და ვაზი ერთ მთლიანობად გვაქვს მოცემული. ჯამეების ორნამენტების მნიშვნელოვანი ნაწილი ეკლესიების შემკულობიდანაა ნასაზრდოები. აღსანიშნავია ისიც, რომ საცხოვრებლის კარზე, სვეტზე ან ჭერზე გამოსახული ჯვარი, თუნდაც სტილიზებული, ანალოგს პოულობს ჯამეების კვეთილობაში. ჯვარი ხშირად შენიღბული სახითაა წარმოდგენილი. ხეზე ამოკვეთილ ორნამენტში ჯვრის გამოსახულებები გამოვლენილია სოფელ დიდაჭარაში, ღორჯომის, ვერნების, ფუშკურაულის ჯამეებზე, ასევე ახოს, მეძიბნას ჯამეების სვეტებზე. აშკარად ამოკვეთილი ჯვრები მზის სიმბოლოებთან ავლენს კავშირს. როგორც ჩანს, ის ერთი მხრივ წარმართული რწმენა-წარმოდგენების გამომხატველია, ხოლო სტილიზაცია და შეფარულობა განიცადა იმ ჯვრებმა, რომლებიც ქრისტიანობის მრწამსის გამომხატველი იყო.

ამრიგად, აჭარის ჯამეებზე ორნამენტული სახეების სიუხვე და მრავალფეროვნება იმ დალექილი ცოდნის გამომხატველია, რაც ქართველ შემოქმედს მუდმივად გააჩნდა და გენეტიკურად ითავისებდა მას.

ხშირად ხითხუროები, საკრალური არსისგან დაცლილი, შინაგანი ინტუიციით, გაუცნობიერებლად ახდენდნენ სივრცის გამშვენებას, რომელიც უკვე თავისი მხატვრულ-ესთეტიკური ღირებულებით ნათელი დასტური იყო წარსულთან უწყვეტი კავშირისა – ნაგებობის სივრცე, თავის თავში დატეული იდუმალი, დაფარული არსით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ადამია ი., ქართული საცხოვრებელი სახლების უძველესი ტიპები აჭარაში, „ძეგლის მეგობარი“, 1967.
2. სურგულაძე ი., ქართული ხალხური ორნამენტის სიმბოლიკა. თბილისი, 1993.

3. სუმბაძე ლ., ჩუქურთმა ხეზე ხალხურ ხუროთმოძღვრებაში, „ძეგლის მეგობარი“, 1967.
4. ჩიტაია გ., ლაზური ორნამენტი. „ძეგლის მეგობარი“, 1967.
5. მგელაძე ნ., ტუნაძე თ., მაჰმადიანური საკულტო ნაგებობების მშენებლობის ისტორიისათვის აჭარაში (ხულოს ჯამე), კავკასიის ეთნოლოგიური კრებული, ტ. VII, თბილისი, 2003.
6. ჭიჭილეიშვილი მ., მეჩეთების მხატვრულ-არქიტექტურული თავისებურებანი, „ქართველი მუსლიმები თანამედროვეობის კონტექსტში“, ბათუმი, 2010.
7. ვარშალომიძე ჯ., ქართული ხალხური ხუროთმოძღვრულ-დეკორატიული და სახვითი ხელოვნების ნიმუშები აჭარის მუსლიმანურ საკულტო ნაგებობებზე, „სამხრეთ დასავლეთ საქართველოს ეთნოლოგიის პრობლემები“ 1, ნ. ბერძენიშვილის ინსტიტუტი, ბათუმი, 2007.
8. ბარამიძე რ., მუსლიმური საკულტო ნაგებობანი, „ქართველი მუსლიმები თანამედროვეობის კონტექსტში“, ბათუმი, 2010.
9. Karaman O. Y., Zeren M. T., Examples of Wooden Vernacular Architecture – Turkish Houses in Western Anatolia. 2015.
10. Oztank N., An Investigation of Traditional Turkish Wooden Houses, Journal of Asian Architecture and Building Engineering. 2018.
11. Гараканидзе М., Грузинское деревянное зодчество. Тбилиси, 1959.
12. Чубинашвили Н., Грузинская средневековая художественная резьба по дереву. Тбилиси, 1956.

ილუსტრაციები:

დღვანის ჯამე

დღვანის ჯამე. ვაზის გამოსახულება

დღვანის ჯამე

კვირიკეს ჯამე.
კარის დეტალი.

კვირიკეს ჯამე.
შესასვლელი კარი.

კვირიკეს ჯამე.
ბოძის მორთულობა.

ქიძინიძეების ჯამე. შესასვლელი კარის ფრაგმენტი.

გრაფიკული ესკიზი

ქიძინიძეების ჯამე. ქურსი

ჯაბნიძეების ჯამე. მინბარი.

გულების ჯამე. ფრაგმენტი ვაზის გამოსახულებით.

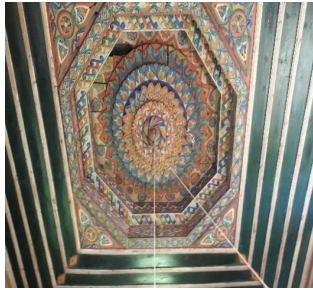

გულების ჯამე. შესასვლელი კარი.

ნენის ჯამე.
კარის ფრაგმენტი

ჯაზნიძეების ჯამე.
ჭერის შემკულობა

ჯაზნიძეების ჯამე.
ქურსი.